

In honorem

Zaicz Gábor 80 éves

A finnugrista nyelvészek nagy nemzedéke, amely az ún. finnugor C-szak 1963-as indulásakor fordult tudományszakunk felé, szép sorban tölti be 80. életévét. Akkoriban a három magyarországi tudományegyetemen indult a nyelvészképzés Lakó György (ELTE, Budapest), Kálmán Béla (KLTE, Debrecen) és Hajdú Péter (JATE, Szeged) irányításával. Azonnal nagy ázsioja lett a legkiválóbb tanulmányi átlagú hallgatók körében az újonnan induló szaknak. Ez a korosztály a történeti összehasonlító nyelvtudomány iránti érdeklődése és elkötelezettsége révén egyetemi doktori fokozattal kezdve lassanként kandidátusi, majd akadémiai doktori fokozatot szerzett, és közben tevékenyen részt vett az akadémiai és egyetemi tudományos kollektív munkákban. Egyidejűleg tanultak és dolgoztak, ugyanakkor elmélyítették elméleti és módszertani ismereteiket a tudományos műhelyekben. Közülük való Zaicz Gábor kollégánk is, aki 2024-ben lett 80 éves.

Zaicz Gábor 1944. április 16-án született Budapesten. 1958-tól tanult, majd 1962-ben érettségizett a fővárosi II. Rákóczi Ferenc Gimnáziumban. 1963-ban nyert felvételt az ELTE magyar–oroszlakára, közben felvette a finnugor szakot, és külön dékáni engedéllyel török nyelvészeti specializációra is beiratkozott. 1968-ban szerzett magyar–oroszlakos középiskolai tanári oklevelet, valamint finnugor nyelvész képesítést, török nyelvészeti specializációs záradékkal. (Később az ELTE-n 1973 és 1976 között elvégezte a török szakot is.) Finnugrisztikában a Lakó-tanítványok sorát erősíti. Az iskolatemető professzor mellett Erdődi Józseftől mordvint, Erdélyi Istvántól pedig szelkup szamojédot is tanult. Tudományos diákköri témáját is az utóbbi nyelvben találta meg (*Uráli elemek a szelkup-szamojéd alak- és mondattanban*. Megj. Acta Iuvenum, Bp. 1970). Végzés után 1968-tól 1970-ig az MTA Nyelvtudományi Intézetében lett tudományos segéderő (a magyarorszlakos nyelvtudomány bibliográfiája munkálataiban). Kisdoktori témáját mordvintből választotta, és az értekezést már nem sokkal a végzés után közvetlenül

Erdődi József vezetésével megírta, majd meg is védte (*A földművelés terminológiája a mordvinban*. Bp. 1970).

Ezután 1970-től egészen 1995-ig tudományos munkatársként dolgozott az Intézetben. *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1976-ban megjelent harmadik kötetében szereplő finnugor és ótörök eredetű címszavak nyers kéziratát készítette el, majd a háromkötetes nagy akadémiai munka mutatójának társszerkesztője lett (1984). Az Intézetben ebből következően az *Uralisches Etymologisches Wörterbuch* (1986–88) magyar etimológiai anyagának egyeztetése lett a feladata, majd a TESz átdolgozott, német kiadását is munkatársként segítette (*Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen*, 1993–95).

Jubilánsunk kezdettől fogva a filológiai munka, a nyelvészetben belül főként az etimológia és lexikológia iránti elkötelezettségéről tett tanúbizonyságot. Finnugor nyelvi érdeklődése igen széles: szelkup szamojéd téma, mordvin szókészlet, északi lapp a tergo-toldaléktár, finn és észt nyelvű művek recenziói, magyar szótörténet, végül a magyar mint idegen nyelv. Ebből is látható a budapesti iskola sokszínű nyelvi spektruma.

Közben az 1971–72. tanévet Finnországban töltötte ösztöndíjasként, majd Dániában (Árhus/Koppenhága, 1979–82), végül Svédországban (Uppsala, 1987–90) lett magyar lektor. Magyar lektori megbízásain túl vendégtanár volt Szaranszkban (Mordvinföld), Osakában (Japán) és Jyväskyläben (Finnország).

A 90-es évek fordulatot jelentettek jubilánsunk életében. Ekkor alakult meg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem bölcsészkarja. A magyar szakon a finnugor stúdiumok is kötelezővé váltak. Csúcs Sándor lett a szak gazdája, és kezdetben Zaicz Gábor mint óraadó tanított az intézményben. Az intézeti kutatói státuszból így fokozatosan átkerült az oktatásba. Ehhez minden bizonyonnyal módszertani fogódzót jelentettek a külföldi egyetemeken szerzett oktatói tapasztalatok. 1995-től docensként (Csúcs Sándor külföldi megbízatása idején megbízott tanszékvezetőként) látta el feladatát teljes állásban, sőt a finnugor szak bevezetése is elsősorban az ő nevéhez fűződik. Egészen 2011-ig dolgozott odaadóan a Pázmány oktatói állományában.

A tudományos minősítési rendszer megváltozásával jubilánsunknak is lépnie kellett. Zaicz nem a kisdoktorija átminősítését választotta. Mikola Tiborhoz fordult, aki a PhD-fokozat elnyerése céljából három új témát kért tőle. Ezek közül a professzor *A mássalhangzók kiesése a mordvinban* témát választotta. A jelölt a disszertációt 1996-ban nyújtotta be a Szegedi Egyetemre. Végül ennek sikeres megvédésével nyerte el a PhD-fokozatot.

Az egyetemi oktatói feladat számos – oktatási segédanyagként is használható – mű megjelentetésére készítette jubilánsunkat. Ennek egyike volt 1994-ben Zsirai Miklós *Finnugor rokonságunk* (1937) reprint kiadása, amelyhez kísérőként hat ív terjedelemben írt tudománytörténeti fejezetet, friss bibliográfiával.

Úttörő jelentőségűnek bizonyult az 1995. évi jyvaskyläi finnugor kongresszuson rendezett szimpózium vitaanyagának megjelentetése a finnugor irodalmi nyelvek kérdéséről (*Zur Frage der uralischen Schriftsprachen*). Többek között ennek nyomán lángolt fel az érdeklődés a kis finnugor népek nyelvújítása és a bibliafordítások iránt.

Zaicz Gábor kiadványszerkesztői tevékenysége megnyilatkozott kollégái tiszteletére kiadott köszöntő kötetekben is: fő-/társzerkesztője volt Kiss Lajos 75. (1997) és Csúcs Sándor 60. (2003) születésnapjára készült kiadványoknak. A tanárai és kollégái tiszteletére írt jubileumi köszöntéseknek se szeri, se száma...

Fontos munkájának tartom a Daniel Abondolo szerkesztette *The Uralic Languages* c. kötet mordvin nyelvről írott fejezetét (1998), nem különben a már újabb kiadást is megért magyar etimológiai szótárt (*Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete*. Főszerk. Zaicz Gábor, Tinta Kiadó, Bp. 2006). Ez a mű népes gárda közös munkájával készült. A vaskos kötet újdonsága abban áll, hogy címszóként a szavak közé felvették a toldalékokat is. A függelékben pedig a címszavaknak nyelvtörténeti korok szerinti csoportosításait találjuk az adatolható első előfordulásuk alapján. Egy másik szempont volt az eredet szerinti rétegződés. A 2. kiadás új, aktualizált előszóval jelent meg 2021-ben.

A piliscsabai Pázmány Péter Katolikus Egyetem legfontosabb, nemzetközi tudományos rendezvénye a 11. Nemzetközi Finnugor Kongresszus (CIFU–11) megrendezése volt 2010 augusztusában. A kongresszus elnöke Csúcs Sándor, főtítkára pedig Zaicz Gábor volt. Ebből az alkalomból érkezéskor CD-lemezen tanulmánykötetet kaptak a résztvevők jeles finnugor kutatók tollából. A digitális anyag főszerkesztője a főtítkár volt (*Uralistics from Hungary – Уралистика из Венгрии*). A kongresszusi plenáris előadások, szimpóziumok és egyéb anyagok nyomdai megjelentetésében is elévülhetetlen érdemeket szerzett.

Zaicz Gábor tudományos munkáinak listája közel 400 tételt tartalmaz. Jubilánsunk közleményeinek jelentős része az „etimológia” címszó alá tartozik, egy másik fontos vonulata a kisebb finnugor (főként a mordvin) irodalmi nyelvi egységek melletti érvelés. A tudomány világa iránti megbecsülését a tudománytörténet hajdani és jelenlegi személyiségeiről írott megemlékezé-

sek, ill. köszöntések fémjelzik. Recenziói az ismertett művek témáinak sokszínűségéről, a recenzens széles érdeklődéséről tanúskodnak. Itt jegyzem meg, hogy Zaicz Gábor megírta a Pázmány finnugor szakos epizódjának részletes történetét is, a szak alapításától megszűnéséig. A történet rövid ugyan, de részesei méltán lehetnek büszkék erőfeszítéseikre (*A finnugor szak a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen 1999–2012*. Bp. 2017). Köszöntésünkben a teljesség igénye nélkül, csak néhány jelentősebb munkáját tudtuk jubilánsunknak kiemelni. A fenti kötetben viszont megvan Zaicz Gábor teljes publikációs jegyzéke (101–128).

Külön köszönet illeti az ünnepeltet azért is, hogy jelen kiadványunk, a *Folia Uralica Debreceniensia* folyóirat lelkes támogatója kezdetétől fogva. Folyóiratunk hasábjain 20 tanulmányt, 11 recenziót, 10 megemlékezést (In honorem/memoriam) és két beszámolót tett közzé, továbbá egy kötetünknek társszerkesztője is. Mindig számíthattunk és számíthatunk rá a szakcikkek lektoraként is. Itt jegyzem meg, hogy 2017 és 2019 között itt jelent meg első nagyobb tudományos munkájának, a kisdoktorijának modernizált változata három részletben (*A földművelés terminológiája I–III*. [FUD 24–26], összesen 104 lap). Így lett „keretes” jubilánsunk életműve.

Zaicz Gábor vérbeli etimológus és filológus. Munkáit „fogyasztható” nyelvészeti írásoknak tarthatjuk. Gyakorlati hasznuk nap mint nap nyilvánvalóvá válik, mert segítségükkel gyorsan és kényelmesen juthatunk el a kellő információkhoz. Tanulmányainak okfejtései, következtetései szigorú szabályokat követnek. Szerkesztési elvei és gyakorlata példamutató, ma már hiánycikknek minősül. Zaicz Gábor mint nyelvész két lábbal áll a földön: adatokkal dolgozik, nem híve a ködös elmefuttatásoknak és az évszázados, evidens nézetek „átterminologizálásának”. Tanulmányainak lay out-ja kifogástalan.

Kedves Gábor! Nincs más hátra, mint gratulálni sokoldalú munkásságodhoz, köszönetet mondani a sok évtizedes barátságodért, a gyümölcsöző együttműködésért, a közös gondolkodásért és hasznos vitákért a tudomány és a világ dolgairól, munkáink kapcsán kifejtett kritikai megjegyzéseidért. Kívánunk Neked és Évának sok-sok élménydús évet, utazásokat, megérdemelt pihenést, nyugdíjas életet a Kálló eszperesen és a cáki „birtokon”.

Večkeviks jalgat, ul'ed'e šumbrat!

KERESZTES LÁSZLÓ

DOI: 10.52401/fud/2024/24